

Władyka, Wiesław

"Kontrowersje i konflikty 1939-1941", Eugeniusz Duraczyński, Warszawa 1977 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/1, 184-185

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Podporządkowane zasadzie chronologicznej rozdziały omawiają kolejno: położenie ludności miasta w dwudziestoleciu międzywojennym, początki życia politycznego w latach 1920—1930, polityczne konsekwencje wielkiego kryzysu ekonomicznego, oraz układ sił w drugiej połowie lat trzydziestych. Zdaniem autora, życie polityczne Gdyni determinował przede wszystkim dynamiczny rozwój portu. Z liczącej w 1920 r. 400 mieszkańców rybackiej wioski Gdynia przeistoczyła się do r. 1939 w wielkie 120-tysięczne miasto. Konflikty towarzyszące temu nie występującemu nigdzie indziej w Polsce wzrostowi, głównie zaś brak pracy i mieszkań, drożyzna artykułów spożywczych, nieuregulowane warunki pracy i płacy, sprzyjały pozyskiwaniu zwolenników przez partie robotnicze. Początkowo dominowała mocno zakorzeniona na Pomorzu Narodowa Partia Robotnicza, która stopniowo traciła jednak wpływ na rzecz Polskiej Partii Socjalistycznej. Duże znaczenie do działalności w Gdyni przywiązywali też komuniści. Polityczną działalność sanacji ułatwiały niewątpliwe sukcesy towarzyszące budowie portu. W tak wyjątkowych warunkach, mimo pewnych odrębności, życie polityczne Gdyni nie odbiegało jednak w sposób zasadniczy od ogólnokrajowych układów i procesów politycznych.

T. N.

Anna Garlicka, *Polska — Jugosławia 1934—1939. Z dziejów stosunków politycznych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1977, s. 226.

Praca A. Garlickiej jest monografią stosunków politycznych między Polską a Jugosławią i zawiera szczegółową analizę gry dyplomatycznej Warszawy i Belgradu na arenie międzynarodowej w latach 1934—1939. Bazę źródłową stanowią przede wszystkim krajowe materiały archiwalne, akta Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Archiwum Akt Nowych, zbiory Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (zwłaszcza cenny zespół Studium ogólnego Oddziału II Sztabu Głównego), akta Ministerstwa Spraw Wojskowych i Sztabu Generalnego WP. Ponadto autorka wykorzystała jugosłowiańską prasę codzienną z okresu międzywojennego, literaturę pamiętnikarską i naukową.

Zasadniczą część książki tworzą trzy rozdziały ułożone chronologicznie: „Polska i Jugosławia wobec zabiegów o pakt bezpieczeństwa zbiorowego (1934—1935)”; „Polska i Jugosławia w latach walki o utrzymanie niezależności politycznej od mocarstw (jesień 1935 — wiosna 1937)”; „Polska i Jugosławia u progu II wojny światowej (lata 1937 — jesień 1939)”. Monografia zawiera także rozdział omawiający sytuację polityczną Jugosławii do 1934 r. Cezurę wyznaczają „nie tyle dwustronne relacje, co przede wszystkim stanowisko Polski i Jugosławii wobec pewnych wspólnych punktów odniesienia sąsiadów i mocarstw oraz problemów ogólnoeuropejskich związanych z utrzymaniem ładu wersalskiego”. Stosunki te były więc po części wypadkową zabiegów dyplomacji polskiej, aktywnej także w Belgradzie, której przyświecała w tym okresie idea utworzenia wokół Polski bloku państw, stanowiącego przeciwwagę dla mocarstw europejskich.

W. W.

Eugeniusz Duraczyński, *Kontrowersje i konflikty 1939—1941*, PWN, Warszawa 1977, s. 440.

Praca ukazuje mechanizmy myślenia i działania politycznego zrodzone w latach 1939—1941 w „kręgu burżuazyjnej, bądź burżuazyjno-liberalnej myśli

politycznej". Składa się ona z dwóch części rozdzielonych cezurą czerwca—lipca 1940 r., wstępu i uwag końcowych. Autor wykorzystał — poza źródłami drukowanymi, prasą i opracowaniami — materiały archiwalne przechowywane w londyńskim Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego (m.in. akta Prezydium Rady Ministrów, Komitetu dla Spraw Kraju, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, kolekcję Stanisława Kota), dwóch archiwach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (fragmenty akt KG AK) i Centralnym Archiwum KC PZPR (zespół Delegatury Rządu), także relacje i wspomnienia przechowywane w polskich zbiorach archiwalnych. Autor we wstępie charakteryzuje bazę źródłową i ocenia bieżący stan badań.

E. Duraczyński zajął się przede wszystkim analizą modelu funkcjonowania rządu i podziemia, relacjami między nimi. Interesowały go postawy działaczy i polityków, prezentowane i skrywane koncepcje, źródła podejmowanych decyzji.

Lata 1939—1941 stanowią pierwszy etap w kształtowaniu się podstawowych ogniw obozu londyńskiego. Niewielki zakres chronologiczny pracy, rozszerzony o opis wybranych elementów z życia wewnątrzpolitycznego z końca lat trzydziestych i niektórych wątków w roku 1942, umożliwił autorowi rozwinięcie badań analitycznych.

W. W.

Bogdan Kroll, *Opieka i samopomoc społeczna w Warszawie 1939—1945*, PWN, Warszawa 1977, s. 342.

Monografia omawia rzadko dotąd poruszany fragment okupacyjnych dziejów Warszawy — działalność największych organizacji opieki i samopomocy społecznej: Stołecznego Komitetu Samopomocy Społecznej, Rady Opiekuńczej Miejskiej, Polskiego Komitetu Opiekuńczego Warszawa-Miasto, Zarządu na m.st. Warszawę Rady Głównej Opiekuńczej i Polskiego Komitetu Opiekuńczego — Warszawa w Pruszkowie, sprawujących kolejno w latach 1939—1945 opiekę społeczną nad ludnością Warszawy i jej najbliższych okolic.

Praca oparta została przede wszystkim na materiałach archiwalnych Biura Centrali RGO w Krakowie, przechowywanych obecnie w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Dokumentacja pozostałych instytucji samopomocowych uległa niemalże całkowitemu zniszczeniu w okresie powstania warszawskiego. Autor skrzętnie wykorzystał zarówno drukowane, jak i rękopiśmienne relacje, polskie i niemieckie wydawnictwa urzędowe, prasę.

Monografia składa się z trzech części uwzględniających specyficzne elementy wojennych dziejów Warszawy: obronę miasta we wrześniu 1939 r., okupację hitlerowską (październik 1939—lipiec 1944), okres powstania warszawskiego, ewakuacji i niszczenia miasta (sierpień 1944—styczeń 1945). Autor pozytywnie ocenia działalność warszawskich organizacji samopomocowych, w latach bezprzykładnej nędzy i zagrożenia biologicznego bytu narodu ratujących od śmierci głodowej kilkadziesiąt tysięcy ludzi, a zarazem nie kolaborujących z okupantem.

T. N.

Zapiski opracowali: Andrzej Biernat (A. B.), Andrzej Derelkowski (A. D.), Marian Dygo (M. D.), Tomasz Jędrzycki (T. J.), Tomasz Nałęcz (T. N.), Andrzej Pośpiech (A. P.), Maria Sierocka (M. S.), Andrzej Szwarec (A. S.), Wojciech Tygielski (W. T.), Wiesław Władyka (W. W.), Marek Wrede (M. W.).